

Avhandlingsrecensioner/
Dissertation Reviews

Any Witness Competent to Testify

Leyla Belle Drake: *Any Witness Competent to Testify. Witnessing Practices at the 1967 Russell Tribunal on American War Crimes in Vietnam*. Uppsala: Department of History of Science and Ideas, Uppsala University, 2024, 275 s.

In *Any Witness Competent to Testify*, Leyla Belle Drake takes as her subject the Russell Tribunal hearings on American war crimes in Vietnam, held in Stockholm, Sweden and Roskilde, Denmark in 1967. These mock-judicial proceedings were organized and orchestrated by a transnational group of prominent intellectuals, writers, artists, and activists who hailed overwhelmingly from the global North, led by Bertrand Russell and Jean-Paul Sartre. The hearings were geared toward radical political ends – Vietnamese self-determination – but adopted the performative form of a war crimes trial. Self-consciously modelled on the post-Second World War International Military Tribunal at Nuremberg but with no official mandate whatsoever, the Russell Tribunal appropriated the language of international law in order to document, judge, and publicize American actions in Vietnam, leveling five charges against the United States government: “aggression (that is, waging an unlawful war); bombardment of non-military targets; use of experimental or prohibited weapons; mistreatment of prisoners; and genocide” (16). Thus, the Tribunal was, as Drake writes, “effectively both an elaborately staged protest against American imperialism and an ambitious factfinding exercise that generated an overwhelming body of testimonial evidence” (16).

The story of the Russell Tribunal has been told in broad outline many times, often as a story of failure and schism on the part of the elite organizers. Although it is grounded in a deep archival source base of Tribunal participants’ papers, statements, day-to-day musings, field notes, and correspondence, Drake’s brilliant dissertation does far more than to provide yet another narrative of the trial. In fact, it eschews narrative structure entirely, and in particular the narrative framework of “failure.” Instead, Drake approaches the Russell proceedings through a pointed analytic: *Any Witness Competent to Testify* explores what these hearings (and the profusion of texts produced by participants in their leadup and their wake) reveal about the history of testimonial witnessing practices since 1945. Thus, this dissertation is an exploration of the Russell Tribunal centered not on the intellectual

celebrities who sat as its judges, but on the many men and women who came to Sweden and Denmark to offer testimony of various sorts before the “court.” As a result, although Drake engages powerfully with scholarship on multiple topics – most importantly, the US and international anti-Vietnam War movement of the 1960s–1970s – her primary intervention is in the historical and theoretical literature on testimonial “witnessing” in the postwar West.

This literature is vast, but it is heavily focused on the figure of the Holocaust victim – and on properly juridical settings. Moreover, it centers on a few flashbulb cases: the International Military Tribunal at Nuremberg in 1945–1946; the trial of Nazi administrator Adolf Eichmann in Jerusalem in 1961; and a handful of other trials of Holocaust perpetrators that occurred considerably later according to particular national legal and cultural contexts. (In the case of France, for example, the historiography of “witnessing” after Eichmann has revolved around the 1987 Klaus Barbie trial and the 1998 Maurice Papon case.) A parallel literature in legal studies and human rights has also emerged in recent years on the role of witnesses in formal international justice efforts since the 1990s – for example, Eric Stover’s *The Witnesses: War Crimes and the Promise of Justice in the Hague* (2005), which treats victim-witnesses at the International Criminal Tribunals for the former Yugoslavia. In studying the Russell Tribunal instead – an unofficial and unsanctioned international war crimes tribunal that nevertheless scrupulously retained the forms and performative practices of legality – and bringing into focus what witnessing looked like in its mock-courtroom, Drake makes three profoundly welcome and significant contributions to the scholarly effort to historicize collective processes of bearing witness to atrocity.

First, *Any Witness Competent to Testify* illuminates what was until now a large blank spot in the chronology of how governments and international bodies have borne witness to war crimes and genocide since 1945: the two decades following the 1961 Eichmann Trial. Key books in the field such as Lawrence Douglas’s *The Memory of Judgment: Making Law and History in the Trials of the Holocaust* (2001) and Carolyn Dean’s *The Moral Witness: Trials and Testimony after Genocide* (2019) move swiftly from Eichmann’s verdict and execution to juridical events of the 1980s, 1990s, and beyond. They can hardly do otherwise, since no major international or globally publicized war crimes tribunals took place in the intervening decades. By innovatively centering a mock-judicial proceeding instead of an official one, Drake manages not only to bring the late 1960s into the genealogy of global witnessing but also, in substantive terms, to demonstrate the causal importance of the Vietnam War to this history.

Second, Drake’s dissertation moves the conversation about witnessing into the realm of the historical present: she establishes definitively that “the

witness” emerged in global culture after 1945 not only as a backward-glancing speaker of truth about past crimes, but also as an agent in combating *ongoing* atrocities. Victim-witnesses at the Eichmann trial in Jerusalem gave voice to sufferings that they had undergone nearly two decades earlier, at the hands of Hitler’s now-defunct political regime. The crimes for which they sought redress may have remained insufficiently recognized, punished, or mourned, but they were nevertheless over. Thus, these witnesses linked justice with proper collective remembrance of the past. In contrast, six years later, witnesses at the Russell Tribunal sessions in Sweden and Denmark spoke at the height of the Vietnam War against an entrenched American project of violence, hoping that their efforts might help to bring it to an end. Their acts of witness were not about “memory” at all. Drake’s focus on the Russell Tribunal, then, allows her to productively de-link the genealogies of witnessing and remembrance since 1945, demonstrating that the slow rise of “Holocaust consciousness” in the West was important to but not wholly determinative of the equally gradual ascendance of “the era of the witness” (Annette Wieviorka, *L’Ère du témoin* (1998)).

Third, and relatedly, Drake highlights for scholars an instance when “witnessing” was mobilized not for diffuse humanitarian or human rights purposes or to enforce norms of “humanization” in international warfare but, rather, explicitly in the service of a left-wing, revolutionary, anti-imperial political project. Of course, as Drake ably shows – indeed, this is one of her primary and recurrent arguments – there are inherent tensions in using the idiom of legality to pursue radical politics; thus the Russell Tribunal and its witnesses oscillated constantly between revolutionary and “respectable” registers of discourse and logics of justice. But Drake has done her fellow scholars a great service in restoring precisely such tensions to the historical record, allowing us to see “how tactics and tools now associated with human rights discourse and human rights organizations were [once] implemented in a wholly different ideological framework,” one of Leninist struggle in attempted solidarity with “Third World” liberation (33).

Any Witness Competent to Testify is organized around four distinct types of witness figures who testified in Stockholm and Roskilde, to whom Drake devotes a full chapter each: experts (and in particular historical experts); on-site investigators; perpetrators; and victims (with this last category then disaggregated into two distinct groups: victims of US bombing campaigns and banned weapons, and survivors of torture at the hands of South Vietnamese authorities). This structure permits Drake to offer rich insights into multiple, distinct historical problems chapter by chapter, as well as engaging with multiple historiographies. It is worth underlining that the non-chronological organization of the dissertation and its centering of chapters around typological “witness figures” rather than events or individuals does nothing

to detract from Drake's prowess for story-telling: whereas much of the literature on witnessing is highly theoretical and abstract, *Any Witness Competent to Testify* is rooted in the human practices and experiences of its on-the-ground actors. Readers will especially appreciate the way that Drake weaves reminders of the difficult *logistics* of witnessing throughout her work: visas that did not arrive, fact-finding journeys that were not properly reimbursed, venues that were not available on the necessary dates, transcriptions that did not materialize, and on and on.

Chapter One of the dissertation, "The Expert Witness," deals with historians and jurists who were called before the Russell Tribunal to help prove the court's charge of "aggression" against the United States. Drake examines how these witnesses performed expertise before the tribunal, shedding light on the value that participants placed on particular forms of knowledge and professional claims to authority. But she also uses the testimony of these experts as a springboard into the complex historical problem of the rise and fall of "aggression" in international law. This charge, pioneered at Nuremberg and intended to stigmatize war itself – not simply atrocities or "excesses" committed along the way – had faded from the agenda of international law by the time that international criminal courts were again formally instantiated in the 1990s. (Indeed, it had faded from collective memory of Nuremberg itself: the IMT was erroneously reimagined in later decades as a trial about the Holocaust and other "crimes against humanity" when in fact those charges had been peripheral to its architects' goals at the time, which were centered on censuring aggressive warfare.) In this chapter, Drake skillfully demonstrates that the Russell Tribunal should be seen not as a humanitarian project, focused on ameliorating the Vietnamese people's suffering by "humanizing" American methods of waging war, but rather as a "last gasp" of the originally more dominant Nuremberg tradition (48). Further, she shows that this was no passive imitation of Nuremberg's model of stigmatizing aggression but, rather, a vigorous refashioning of it: the Russell Tribunal's expert witnesses creatively and consciously "recast" the aggression charge from its original purpose as "a device for protecting the sovereignty and territorial integrity of European, or Western, states" into a tool for condemning imperialist crimes against the self-determination of peoples in the global South (52).

Chapter Two of Drake's dissertation, "On-Site Investigators," considers the testimony of the multiple "Commissions of Inquiry" that the Tribunal dispatched to Vietnam ahead of the Stockholm and Roskilde trials to act as eyewitnesses, focusing especially on the Third Commission (for which Drake has located a wealth of exciting, underutilized sources in the form of John Takman's papers at the Swedish Labor Movement's Archives and Library). Drake situates the various Commissions' trips as collaborative efforts with

the North Vietnamese government in Hanoi (DRV), pushing back against Pierre Asselin's characterization of the Western participants as more or less dupes of "cunning" DRV propaganda efforts (127). With its thematic focus on third-party witnessing, this chapter intervenes in quite different scholarly conversations than the first. The Russell Tribunal investigations of the late 1960s, Drake suggests, were a "threshold event" that heralded the impending creation of organizations like Médecins Sans Frontières (MSF) while also differing significantly from such later instantiations of humanitarian witnessing. On the one hand, the Russell Tribunal's on-site investigations presaged the way that third-party witnesses in the 1970s and beyond would come to act as "proxies for Western audiences: relatable, trustworthy professionals inspecting a far-off warzone with senses and sensibilities familiar to the publics they aimed to influence" (99). However, in sharp contrast to later witnesses to the traumas of "bare humanity" like MSF, the Russell Tribunal's investigators consistently "put greater emphasis on the determination and resilience of the Vietnamese people than on their suffering and victimhood" (135). Drake argues compellingly that this was because the Tribunal operated within a developmentalist perspective according to which "the North Vietnamese people and state were deserving of protection not because they were weak but because they were strong; because they represented positively coded values – modern, future-oriented, perhaps even Western" (145).

Chapter Three, "The Moral Perpetrator," turns the kaleidoscope for readers yet again. It tells the story of three American servicemen or ex-servicemen called to the stand at the Roskilde session of the Russell Tribunal by the Tunisian-born French lawyer Gisèle Halimi. All of them testified to terrible war crimes in which they had personally taken part in order to substantiate multiple of the court's charges against the US government. Arguing that this "novel and subversive" (195) testimonial event "prefigured the rise of the antiwar GI and veterans' movements in the US," Drake explores the dramaturgy, the political impact, and the historical significance of the individual men's performances before the Tribunal (159). The chapter is thus in close dialogue with the work of American historians like Andrew Hunt and David Cortright. But Drake also adeptly situates these witnesses in a variety of broader theoretical conversations regarding perpetrator trauma, the conceptual history of genocide, and histories of the "moral witness," which have largely centered on the Holocaust and have privileged victim-witnesses or, to a lesser extent, third-party observers. Ultimately, the chapter contends that the Russell Tribunal pioneered a new, third "witness figure": the "moral perpetrator" who engages in uncoerced confession geared toward moral restoration (194). Drake suggests that by reimagining American servicemen's "acts of violence" as "the basis for acts of moral witness" (197),

the Tribunal “prepared the ground” for the GI and veterans’ antiwar movements in the United States (199).

In the fourth and final chapter of *Any Witness Competent to Testify*, “Victims and Survivors,” Drake turns her attention to the seven Vietnamese victims who traveled to Scandinavia to provide testimony at the Russell Tribunal. Five of them were civilians injured by American airstrikes; two were political prisoners tortured in South Vietnamese prisons. The chapter demonstrates that the Tribunal, working hand-in-hand with DRV officials, staged victims’ testimony in order to conform to what Carolyn Dean has identified as the form and affect of exemplary witnessing in Western post-Holocaust contexts: self-controlled, calm, understated, and austere (214). But, still more significantly, Drake argues that the Vietnamese victims of aerial bombing were not really treated like witnesses at all. Rather, they functioned as “human specimens”: their chief role in the courtroom was to offer their damaged bodies as “physical, forensic evidence” of the harm done by American weaponry (217). In contrast, the two torture survivors – both women, both revolutionaries – spoke eloquently and extensively about what they had undergone in captivity and their own heroic agency in the face of it. But ultimately, their testimonies were largely omitted from the published transcripts of the Tribunal. Drake’s account illuminates the organizers’ “epistemic hierarchy that foregrounded scientific knowledge delivered by Western and Japanese experts” over the painfully embodied forms of first-person knowledge possessed by victims (246). In the end, she speculates, perhaps the Tribunal’s fundamental purpose as a mock-judicial performance – that is, to force Western publics into the role of secondary witnesses – unavoidably “required objectifying victims” as mute objects of both moral horror and forensic analysis (242).

Such interesting observations about the staging of Western witnessing in the Stockholm and Roskilde courtrooms are somewhat underdeveloped overall in Drake’s dissertation because she is reluctant to devote much attention to how the Tribunal’s judges conceived of their *own* role as secondary witnesses. Perhaps this is a wise reluctance: Drake reaps abundant analytical rewards from her decision to treat the Russell Tribunal as a drama with many more actors than have habitually featured on its well-known list of “stars” (Sartre, Russell, Simone de Beauvoir, Gunther Anders, Stokely Carmichael, and so on). But more attention to the judges’ acts of secondary witnessing – that is, more recognition of the mock-courtroom as a space in which the assembled Tribunal members not only *listened* to witnesses but also *bore* witness, on behalf of the international community and other imagined collectivities – may have helped to enrich the dissertation’s already formidable conceptualization of the dizzying range and myriad meanings of public witnessing practices after 1945.

Yet, in the end, Drake's laser focus on the less famous men and women called to Stockholm and Roskilde to testify as witnesses is precisely what makes this dissertation such an exceptionally impressive intervention. Her vivid, beautifully researched and written account will be of great value to specialists who study the global anti-imperialist Left during the American Vietnam War. But the crowning achievement of *Any Witness Competent to Testify* is the way that it speaks to scholars across diverse fields of study who seek to understand the complex trajectory of "the witness" to war crimes and crimes against humanity since World War II. In a moment when, tragically, the task of bearing witness to atrocity on a global scale has lost none of the urgency that it possessed in 1967, Drake's dissertation helps to illuminate what this task has historically entailed – its potentialities, its perils, its ambiguities, and its limits.

Emma Kuby

University of Wisconsin-Madison

Hitta hem på marknaden

Liza Jakobsson: *Hitta hem på marknaden: Den finansialiserade hemägarideologin i Sverige och Estland 1970–2007*. Huddinge: Södertörns högskola, 2024, 339 s. ISBN 978-91-89504-97-4.

Liza Jakobsson tar sig ytterst an en både stor och intressant fråga i sin avhandling: hur kommer det sig att hemmet blivit en så avgörande del av svenskars livsberättelse, emotionella värld och framtidsdrömmar under de senaste femtio åren? De yttre ramarna för denna längre historia i Nordväst-europa är väl kända. Som det mest idealtypiska exemplet kan Storbritannien tjäna. Margaret Thatcher lanserade 1975 ett ideal om en "property owning democracy" vilket snart omsattes i ett politiskt program med en omfattande privatisering av allmännyttiga hyreslägenheter och en rad andra åtgärder för att göra ägandet av det egna boendet till ett mål för alla. En politisk ambition så framgångsrik att ett flöde av ständigt nya TV-format kring bostadsköp, familjens "bostadskarriär", sätt att maximera "investeringens" värde eller vägarna att bygga upp "sitt eget fastighetsbestånd" snart utgjorde en försvarlig andel av utbudet på bästa sändningstid. Att bostadsmarknader och hemägarideologier är kulturellt och historiskt specifika snarare än naturliga fenomen är uppenbart redan vid snabba jämförelser över tid och mellan länder.

I ljuset av detta är det överraskande att så pass lite forskning finns om hur denna kulturella process gått till i Sverige, åtminstone om man vill nå

bortom sådant som regelverksförändringar, prisutveckling och bostadspolitisk diskussion i statliga utredningar. Vad Jakobsson gör är att ställa helt andra aktörer och verksamheter i centrum: bankernas bolåneverksamhet, bostadsmäklarnas utveckling av nya tjänster och bostadsmässornas produktion av drömmar om hemmet. Ambitionen är att visa hur dessa aktörer formulerade, marknadsförde och institutionaliserade en hemägarideologi som kom att få hegemonisk status, en framgång som åtminstone delvis berodde på att det *inte* var partipolitiska företrädare som utkämpade en ideologisk strid, utan av en vardaglig kommersiell verksamhet som arbetade långsamt, metodiskt och uthålligt genom att lansera nya tjänster, målgrupper, expertisroller, begrepp, sätt att kommunicera, förväntade kundbeteenden och ideal att sträva efter. Bankernas och mäklarnas kunder, liksom bostadsmässornas besökare och inredningsföretagens målgrupper bjöds genom oräkneliga framställningar i kundtidningar och rådgivningsbroschyrer, radannonser och skyltfönster, bostadsbilagor och mässguider, liksom i interaktiva utställningar och reklamfilmer, in att lära sig nya sätt att se, uppfatta och känna inför den egna bostaden.

Ett centralt analytiskt begrepp i avhandlingen är *finansialisering*, det vill säga den process då något kopplas samman med eller integreras i finansmarknaden, vilket i det här fallet är mest tydligt då de kommersiella aktörerna omskapade bostaden till en investering, finansiell tillgång och sparform. Ett annat viktigt analytiskt begrepp är *konsumtionsdrömmar* vilket används för att frilägga hur boendet gavs nya emotionella laddningar när praktiska och behovsbaserade överväganden om bostaden genom marknadsföring vävdes samman med begärs- och lustdrivna bevekelsegrunder kring hemmet.

Jakobssons undersökning genomförs i form av fyra sinsemellan ganska olika fallstudier. I den första analyseras Sparbankens marknadsföring av bolån i Stockholmsområdet under 1970- och 1980-talet. Genom att analysera intern och extern kommunikation visar författaren hur banken vid 1970-talets början framställde bostadslånet som belöning för yngre pars strävsamma sparande för att kunna köpa ett nybyggt, modest småhus i ett välplanerat, barnvänligt och naturnära område. Lånet paketerades som en investering i en bra boendemiljö för familjens trygghet och utveckling. Genom analyser av marknadsföringens språkliga tilltal och visuella retorik visar författaren hur Sparbanken vid 1970-talets slut hade övergått till att göra låntagaren och dennes valmöjligheter till själva huvudsaken. I stället för boenden som uppfyllde vissa behov var det möjligheten att drömma och att aktivt kunna välja sitt liv som lyftes fram. Dessutom betonades nu att hemmet behövde erövrats i konkurrens med andra som närde liknande drömmar. Hon visar vidare hur Sparbanken under 80-talet marknadsförde nya produkter till nya målgrupper. Bland annat fick *bostadsrätten* en mycket mer framskjuten roll, bland annat som en inestegsprodukt för unga. Sparbanken

gjorde också särskilda satsningar på att uppmuntra och underlätta för utbildningar av hyresfastigheter till bostadsrättsföreningar efter ny lagstiftning på detta område 1982. Under 1980-talets slut lanseras ytterligare produktinnovationer såsom lånelöftet. Sammanfattningsvis visar Jakobsson att bostadslånet som tjänst och bostaden som vara genomgick en påtagligt snabb kulturell omkodning under dessa två decennier.

Fallstudie nummer två utforskar mäklarpensionens snabba utveckling under 1980- och 90-talen. Efter många decenniers lobbyarbete lyckades fastighetsmäklarna 1984 få till stånd en reglering av mäklaryrket så att det krävdes auktorisation för att tillhandahålla mäklartjänster. Författaren visar i fallstudien, som också här fokuserar särskilt på huvudstadsområdet, hur fastighetsmäklarnas bostadspolitiska agenda, utformning av tjänster och marknadsföring av bostäder kom att förändras. Genom att studera diskussioner i branschpress, i kundtidningar och hur bostäder annonserades ut kan Jakobsson frilägga hur marknadsföringen av att äga sin bostad och drömmar knutna till hemmet blev ett explicit medel för branschen att få bostadsmarknaden att växa. Nya kundgrupper mejslades ut och blev föremål för riktade insatser och varje objekt till försäljning rymde snart också potentialen att sälja in en specifik livsdröm till de potentiella köparna. Köparnas framtida liv ställdes nu i centrum för den allt mer noggrant bildsatta annonseringen. Att byta bostad gjordes till något naturligt: att ständigt aspirera på något större, bättre, och i ett mer attraktivt område var samtidigt en dröm om att ständigt utveckla sig själv och det egna livet. Till de mer överraskande empiriska resultaten i fallstudien hör att bostadssegregering som samhällsfenomen explicit beskrevs som en viktig resurs för branschen. Om det eftersträvsvärda livet krävde en ny bostad i ett annat område växte marknaden för förmedlingsuppdrag.

I den tredje fallstudien står bostadsutställningen H99, anordnad i Helsingborg 1999 i centrum. Här undersöker Jakobsson hur det allmännyttiga bostadsbolaget marknadsförde sina nya exklusiva hyresrätter i Helsingborgs hamn och hur IKEA presenterade sina massproducerade, billiga produkter på utställningen. Författaren visar bland annat hur en ny form av stadsutvecklingsideal stod i centrum för mässan, vad man inom tidigare forskning kallat *entreprenörsurbanism*, med föreställningen om att göra sig attraktiv för inflyttning av resursstarka, välutbildade och så kallade kreativa individer som gav starkare skatteunderlag och som gynnade ekonomisk tillväxt, kulturellt utbud och samhällelig dynamik på platsen. Man framhöll att det inte handlade om att tillhandahålla "tak över huvudet" utan att bostaden var "livets viktigaste plats" och därmed förutsättningen för allt annat som utgjorde ett gott liv. Jakobsson visar hur begreppet *livsstil* blev centralt i lanseringen av drömmar på utställningen, och hur detta förenade både framställningen av de föreställda hyresgästernas vardag och IKEA:s ansträngningar

att göra sitt i praktiken konforma utbud av standardprodukter till en fråga om att realisera var och ens unika liv. Livsstilsbegreppet och dess materiella iscensättningar på massan visar hur hemmet som konsumtionsdröm och de kommersiella aktörernas erbjudande av nya bostadsdrömmar ytterligare förstärktes i den breda bostadspolitiska reträtt som skedde efter 1990-talskrisen. När marknaden i så mycket högre grad skulle skapa både stadsutveckling, livsmiljöer och goda hem framställdes själva möjligheten att göra individuella val som det primära.

Den fjärde fallstudien fokuserar på Föreningssparbankens (senare Swedbank) expansion till Estland under 00-talet. Här undersöker Jakobsson hur den finansialiserade hemägarideologin exporterades som ett led i att skapa en ny bolånemarknad. Efter Sovjetunionens upplösning och Estlands självständighet omvandlades i stort sett hela det estländska bostadsbeståndet genom ett omfattande politiskt program succesivt från en offentligt ägd tillgång till en privatägd bostadsmarknad. Samtidigt såg de svenska storbankerna de baltiska staterna i allmänhet och Estland i synnerhet som intressanta expansionsmöjligheter. När Föreningssparbanken 1998 blev majoritetsägare i den marknadsledande Hansabank satte man det explicita målet att omvandla bostadslånemarknaden i Estland från de befintliga små volymerna till något som snarare liknade situationen i Sverige. Estland blev under de kommande åren en central tillväxtmöjlighet för banken och en potentiellt mycket lönsam del av dess bostadslånerörelse. Jakobsson visar hur bostadslånet på denna nya marknad såldes in på sätt som skilde sig från marknadsföringen i Sverige. I stället för drömmar om hemmet paketerades bostaden som en generell källa till konsumtionskredit och finansiell stabilitet för hushållet. I Swedbanks estländska verksamhet skulle lånet med den egna bostaden som säkerhet göra det möjligt för kunderna att bli del av ett västerländskt konsumtionssamhälle med en livsstil som tidigare aldrig funnits inom räckhåll.

Sammanfattningsvis menar författaren att de kronologiskt överlappande fallstudierna visar hur bostaden på olika sätt lanserades som en finansiell tillgång under dessa decennier. Först som ett skydd mot inflation, senare som en placering för värdestegring, en tillgång som i sin tur möjliggjorde både livsstil och framtida livsval, och slutligen som en resurs för konsumtionskrediter. Det belånade hemmet var därmed inte ett risktagande på en osäker marknad utan transformerades successivt till det rationella och förnuftiga valet som möjliggjorde trygghet, oberoende och frihet. Vidare argumenterar författaren att sättet på vilket denna ideologi integrerades i människors liv, vardag och beteenden var genom praktiker eller det hon kallar *performativa verktyg* som utvecklades av de olika kommersiella aktörerna. Här ryms såväl nya tjänster som juridiskt och ekonomiskt stöd till ombildningar eller lånelöftet som instrument för att delta på marknaden.

Men här ingår också nya sätt att visa upp och erbjuda interaktion med bostadsmarknaden, exempelvis genom skapandet av särskilda annonsbilagor i de stora dagstidningarna eller, kanske mest tydligt, lanseringen av den nya gemensamma plattformen Hemnet där marknadsutbudet blev tillgängligt för alla dygnet runt och som just därför kunde främja den "hets" som ägarna i mäklarorganisationen eftersträvade, inte minst eftersom risken att någon annan köpare kunde hinna före blev så mycket mer påtaglig.

Detta är en avhandling med många kvaliteter. Inte minst är det ett högst intressant historievetenskapligt ämne med stor samtidsrelevans som författaren tar sig an. Analysen av viktiga men ofta förbisedda historiska aktörer bidrar både till mer kunskap om de enskilda fälten men också tydligt till en utvidgad förståelse av de bredare historiska processerna. Vidare är det emellanåt ganska gråa, seriella materialet kreativt och uppslagsrikt analyserat och inte minst ger författarens analyser av de visuella framställningarna i annonsmaterialet resultat som annars skulle vara svåråtkomliga.

Det finns förstås saker som kan diskuteras. Till dessa hör precisionen i avhandlingens utgångspunkter som jag menar är mindre konsekvent formulerade. Undersökningens resultat blir därmed mindre tydligt artikulera- de än vad som det verkar finnas underlag för i materialet. Syftet förblir ganska brett och generellt formulerat genom inledningen: "hur de politiska idéer om hemmet de producerade och reproducerade bidrog till det som i tidigare forskning brukar kallas för ett systemskifte" (18), även om författaren återkommer till det flera gånger med kompletterande formuleringar (24, 56). Här saknar jag som läsare en mer rättfram operationalisering eller precisering i form av frågor som ska besvaras. Jakobsson anger några sidor senare (21) att en av premisserna för undersökningen är "att den expanderande finanskapitalismen under undersökningsperioden utgör ett avgörande meningsskapande sammanhang för hur hemmet ska förstås under denna tid". Men detta antagande ligger nära syftet och utgör därmed snarare det som ska undersökas. Effekten blir att diskussioner om kronologi och kausalitet i den lägre historiska process som avhandlingen behandlar framstår som underartikulerad. För en utomstående framstår det exempelvis som att ett av avhandlingens resultat är att finanskapitalismens expansion på bostadsmarknaden åtminstone delvis är något som följer på det meningsskapande om hemmet som föregår mycket av finansialiseringen. Det skulle exempelvis vara intressant med en mer ingående diskussion om hur skiftet under 1970-talet i hur bostadslånet marknadsförs av Sparbanken ska tolkas, trots att det fanns få större förändringar i de formella regelverken för bostadsutlåningen mellan 1968 och 1982. Inledningen präglas av en viss begreppsträngsel där komplementära analytiska begrepp som visuell retorik, entreprenörsurbanism och performativa verktyg ägnas nog så mycket utrymme. Jag menar att avhandlingen skulle ha tjänat på en tydligare renodling

kring de två centrala analytiska begreppen och att dessa i högre grad hade fått utgöra den sammanhållande röda tråden genom undersökningen.

De metodiska övervägandena och arbetssätten är inte så explicit utmejslade i texten, även om författarens faktiska arbetssätt är konsekvent. Det typiska och repetitiva står i centrum för analysen, men en särskild uppmärksamhet riktas även mot innovationer av begrepp, tjänster och framställningssätt. De senare blir dock som regel mindre utförligt analyserade som interventioner, det vill säga handlingar för att åstadkomma en viss förändring givet en viss problembeskrivning. Det riktas därmed mindre fokus på exempelvis aktörer med skilda agendor, konflikter eller strategiska överväganden. Eftersom konfliktperspektiv ligger implicit i den ideologi-analytiska ansatsen, något författaren själv konstaterar (27), hade ett sådant mer utvecklat metodologiskt arbetssätt kring dessa aspekter ytterligare kunnat tydliggöra de olika kommersiella aktörerna som politiska aktörer, marknadsskapare och institutionsbyggare.

Valet av fallstudier diskuteras eller motiveras inte speciellt ingående, och även om alla fyra fallen är intressanta var och en för sig så får läsaren veta ganska lite om hur de motiverats och varför andra möjligheter valts bort. Inte minst ter det sig mindre uppenbart hur analysen av Helsingborgsutställningen 1999 bidrar till att fördjupa eller komplettera de övriga fallstudierna. Här kunde författaren ha prövat att ge sina bästa skäl för valet av fall liksom att argumentera för hur de sammantagna slutsatserna blir större än vad som är möjligt i de ingående delarna. I några av fallen tycks det dessutom finnas starka argument som borde gjorts explicita och arbetats in i slutsatserna. Sparbanken i Stockholm förefaller utgöra en slags "least-likely" fallstudie om man ska spåra utvecklingen av bolåneemarknadsföringen. Att Sparbanken exempelvis var en utpräglad folkrörelsebank, som stod närmre arbetarrörelsen och där en bred samhällelig förankring var en viktig del av självbilden är inget som tematiseras av författaren eftersom det inte finns så utförliga överväganden om varför just denna bank valts. I studien av mäklarprofessionen så fanns det en annan nationell branschaktör som kunde valts i stället för Mäklarsamfundet, men läsaren får inte veta vad som avgjort valet. Inte heller motiveras kronologin speciellt utförligt. Hade det inte varit intressant att följa utvecklingen förbi 1990-talet? Det tycks som om flera stora förändringar skedde under 00-talets första hälft som hade varit intressant att kunna inkludera, särskilt som det estländska fallet följs fram till finanskrisen.

Undersökningarna av Sparbanken respektive mäklarbranschen är utmärkt genomförda och mycket uppslagsrika. Men båda slutar ganska tidigt i det kronologiska förloppet. Nu blir det sista empiriska exemplet vad gäller svenska förhållanden H99, vilket inte riktigt tycks välmotiverat. Här är det också andra frågor som står i centrum och snarare än att addera till de

föregående fallstudierna öppnas här flera nya spår: stadsutveckling, kommunal ekonomi, hyresrättens omkodning som en ny möjlighet till exklusiv konsumtion, och i än högre grad gäller det IKEA:s nya marknadsföringsstrategier av sitt standardutbud. Den entreprenörsurbanistiska tropen tycks åtminstone i mina ögon lägga sig som ett sidospår snarare än en fördjupning av den finansialiserade hemägarideologin och dess associerade konsumtionsdrömmar.

Den avslutande fallstudien om Estland har potential att fördjupa analysen i de två första fallstudierna på flera sätt. Undersökningen blir dock lite begränsad och här saknar jag en hel del av de institutionella förutsättningar och tolkningskontexter som gör de två första fallstudierna analytiskt starka. Hur ska man förstå den ganska radikalt annorlunda hemägarideologin här och dess överkopplingar till finansmarknaden? Här tycks en mer ideologikritisk ansats av författaren ställa sig i vägen för en konstruktivistisk och kontextualiserad analys av specificiteten i det estländska fallet. Begreppet dominans får ganska stort utrymme för att förklara Swedbanks baltiska verksamhet, ett begrepp som sätter fokus på marknadsandelar och konkurrensfördelar gentemot andra banker verksamma i Estland, medan det är mindre uppenbart hur detta spår fördjupar analysen av den finansialiserade hemägarideologin.

På en mer generell nivå är författarens argument om att marknadsaktörerna inte fått tillräcklig uppmärksamhet i den historiska forskningen om hemmet, bostadsideologin och bostadspolitiken mycket övertygande. Under läsningen väcks också intressanta frågor om hur analysen kunde utvecklats ytterligare. I stället för att se olika förändringar i regelverk och institutionella förhållanden som marknadsanpassningar kan man betrakta dem som delar av det omfattande ideologiska arbete som föregått dessa händelser, där inte minst marknadsaktörernas omfattande ideologiproduktion och intensiva arbete med att praktiskt skapa denna marknad är central. En större renodling och mer konsekvent fördjupning i fallstudierna hade, föreställer jag mig, kunnat gjort det möjligt att i ännu högre grad utforska och diskutera sätten på vilket aktörerna inte bara propagerade för en expanderande bostadsmarknad och erbjöd nya tjänster på densamma. Här finns många iakttagelser som mer systematiskt hade kunnat läggas till varandra för att beskriva hur man över tid både mejslade ut de funktionssätt denna marknad borde ha och genom en tydlig innovationsambition skapade förutsättningar för branschorganisationer, tillsynsmyndigheter, kommersiella aktörer och politiker att institutionalisera dessa.

Sammanfattningsvis erbjuder Liza Jakobsson en rad intressanta och nya perspektiv på vår mycket påtagligt marknadsbaserade bostadspolitik och den historiska process som lett oss hit. Att dessa kommersiella aktörer var med och producerade denna hemägarideologi och att det var ett framgångs-

rikt arbete är uppenbart. Oavsett om man deltar i som aktör på denna marknad eller bara bor kvar i sin ägda eller hyrda lägenhet så utgör den självklara referensram till vilken varje svensk behöver förhålla sina livsval till. Om problemen omkring 1970 och vid olika tillfällen därefter handlade om traditionella risker av olika slag: att inte kvalificera sig för banklån, att bli skuldsatt eller att inte ha råd med räntekostnader och amorteringar så har de nya problembeskrivningarna istället kommit att handla om risken att missa möjligheter: att förlora budgivningen om sin drömbostad, att ha bundit sina lån i onödan eller, värst av allt, att inte alls ha gjort en bostadskarriär och därmed inte äga sitt eget livsöde. För varje person som vill förstå hur bostaden blev så central i människors medvetande är avhandlingen omistlig läsning. Genom att följa den finansialiserade hemägarideologins utveckling får vi syn på en viktig pusselbit i vår förståelse av vad det innebär att vara människa på just den här platsen vid den här tiden i historien. Det är inte lite.

Frans Lundgren

Uppsala universitet

Blind stat

David Malm, *Blind stat: Empiriseringen av politiken i Sverige sekelskiftet 1800*. Stockholm: Institutionen för kultur och estetik, Stockholms universitet, 2023, 234 s. ISBN 9789181071948, hft.

David Malms avhandling med titeln *Blind stat* handlar om statens förändrande styrning kring sekelskiftet 1800, men kanske inte på det sätt man förväntar sig. På de inledande sidorna skriver han: "Om politisk historia ofta handlat om kungar, ämbetsmäns och filosofers visioner om hur staten bör styras är detta en historia om den visionära yrans baksmälla, det tröga och mödosamma arbetet med att verkställa det som högtidligt beslutats" (4). Utifrån denna programbeskrivning formulerar han avhandlingens avsikt. Syftet med avhandlingen är att skapa kunskap om en process som kallas empiriseringen av politiken i Sverige kring sekelskiftet 1800. Med empiriseringen avser Malm den förändring som innebar att empiriska uppgifter alltmer hamnade i centrum för politiska överväganden. Det är alltså en studie av hur staten – från det gustavianska enväldet till 1820-talet – började samla in information för att kunna fatta bättre eller mer informerade beslut.

Syftet ska uppnås genom att studera tre reformarbeten och deras praktiker, miljöer och aktörer. Malm har valt ut fall som utgör exempel på reformarbeten som försökte "göra läsbart" genom att samla in och organisera upp-

gifter. Detta begrepp – att göra läsbart – är inspirerat av James C. Scott, som menar att den moderna staten kännetecknas av just denna vilja att skapa överblick, att abstrahera verkligheten för att kunna styra den mer effektivt.

Avhandlingen är designad som en fallstudie. Det första fallet är Svenska akademins arbete med att reglera och stabilisera det svenska språket. Det andra fallet är 1812 års Uppfostringskommitté som fick i uppgift att reformera undervisningsväsendet. Det tredje och sista fallet analyserar de kommittéer som 1819 fick i uppdrag att reformera den statliga förvaltningen. Samtliga reformprojekt analyseras utifrån tre frågeställningar: Vilka uppgifter samlade aktörerna in och varför? Var och hur samlades uppgifterna in, och av vem? Hur sammanställdes och användes uppgifterna?

Frågeställningarna handlar om arbetet med reformerna och dess villkor – alltså hur det i praktiken gick till när staten skulle skaffa sig en överblick. *Blind stat* är, som indikeras ovan, en politisk historia som inte handlar om formuleringen av stora politiska visioner, utan om reformarbetets mer praktiska förutsättningar. Malm kallar det för politikens materiella villkor, eller politikens materiella kultur. Här har Malm funnit inspiration hos teoretiker och forskare som fokuserat hur staten rent konkret skapat och använt sig av kunskap. Avhandlingen skriver in sig i ett forskningsläge som sökt förstå hur statens styrning förändrades under 1700- och 1800-talen och hur kunskapsproduktion tjänat statens maktutövning. Här märks forskning som inspirerats av Michel Foucaults teorier om kunskap och styrning, varibland nyss nämnda James C. Scotts *Seeing like a state* särskilt kan nämnas. Malm avsikt är att nyansera denna forskningsinriktning genom att fokusera på hur det gick till när statsmakten skulle basera politiska beslut på informations- och kunskapsinsamling.

I stället för att blott teoretisk bestämma att staten gjorde befolkningen eller territoriet läsbara när den standardiserade ett riksspråk – till exempel genom att ta fram en officiella svensk ordbok – utgår Malm från att studera hur själva arbetet med att göra läsbart, att ta fram ordboken, gick till. Detta fokus vid det praktiska gör också att Malm i första hand analyserat akademiarkiv, kommittéarkiv och korrespondens mellan olika aktörer – källor som kan uttala sig om hur arbetet gick till och vilka svårigheter aktörer upplevde när saker och ting skulle göras läsbara.

I den första fallstudien – Språket – analyseras Svenska Akademiens arbete med att reglera språket genom att skapa en ordbok och genomföra en stavningsreform. Kapitlet behandlar tiden från 1786, när akademien startades, till gustavianska enväldets sista decennium. I kapitlet får vi först följa hur arbetet med att ta fram en ordbok gick till. Tidigt i processen uppstod en rad problem. Det var till exempel svårt att komma överens om principerna för insamlandet av ord till boken. Skulle ledamöterna samla in ord som fanns eller skulle man skapa nytt, och var gick gränserna för det som skulle samlas

in? Akademien landade dock i att de skulle beskriva snarare än föreskriva och därmed inleddes ett stort insamlingsarbete. Malm analyserar bland annat hur ledamöterna utvecklade olika modeller för arbetet. En modell gick ut på att orden skulle nedtecknas och beskrivas på samma sätt, enligt en viss mall och sedan läggas i en låda för sin bokstav. Tidigt i processen kom man fram till att man skulle lotta ut bokstäverna mellan sig. Ordboksprojektet visar enligt Malm hur statens arbete med att samla in, och göra till objekt för maktutövning, var en komplicerad process. Insamlingsarbetet stötte på olika utmaningar, vilket ledde till stora samlingar av ord, men ingen färdig ordbok.

I samband med ordboken hade även ordens stavning växt fram som en fråga att hantera. Stavningen behövde regleras och inte minst behövde den försvenskas. Reformeringen av Stavningsläran visar liknande tendenser – projektet kantades av tvister, metoddiskussioner och samtal med både boktryckare och kungen – men resultatet var lite mer lyckat. 1801 publicerades stavningsläran. Fallstudien om Språket visar enligt Malm att fokus på insamlandet av empiriska uppgifter utvecklades från en metod till ett mål i sig självt.

I den andra fallstudien om Undervisningen har den svenska staten bytt skepnad. Det tredje kapitlet i avhandlingen behandlar tiden efter den nya regeringsformen 1809 och decennierna därefter. 1809 års regeringsform var en föränderlig produkt. Den var restriktiv gällande folkets medbestämmande, men aktörerna bakom den såg en framtid då allt fler medborgare kunde ha inflytande över politiken. Men för att det skulle fungera behövde medborgarnas kunskapsnivå höjas. Alltså tillsattes en kommitté med uppdrag att reformera undervisningen. Uppfostringskommittén av år 1812 hade i uppgift att utvärdera förslag till ny skolordning som låg på borden, att överblicka utbildningsväsendet i riket samt att kartlägga läromedelsutgivningen. Tanken var här att en större utredning av undervisningsväsendet skulle föregå skapandet av en ny skolordning.

Kommitténs insamling av information om det svenska undervisningssystemet och dess läroböcker kom att spela en stor roll i reformarbetet. Analysen visar hur detta arbete med att göra undervisningen läsbar kantades av praktiska problem. Arbetsuppgiften var stor och det var svårt att få till tillräckligt mycket arbetstid för de arbetande ledamöterna. Det faktum att det fanns många korresponderande medlemmar gjorde dessutom att det hela drog ut på tiden. Kommittén fick tillstånd att begär in uppgifter från de instanser som hade det administrativa ansvaret för sockenskolor, katedralskolor, trivialskolor och gymnasier, men de kom inte att använda sig av materialet. Enkätsvaren – ett myller av osorterade papper – var alltför svårt och tidskrävande att bringa reda i och de blev helt enkelt liggande. En konsekvens av detta var att allmogens undervisning utdefinierades ur kommitténs uppdrag. Miljöfaktorer påverkade med andra ord måluppfyllelsen och den skolordning som föreslogs 1817 blev ingen folkskolestadga. Resultatet

av kommitténs arbete var bland annat att man föreslog att undervisningspolitiken borde backas upp av återkommande beskrivningar för att vara i takt med tiden. Med andra ord: reformer borde även fortsatt vila på empirins grund. De som vände sig mot denna logik var i första hand Ecklesiastikutskottet, som menade att dokumentationen bara skulle leda till mer arbete för lärarna, och att det vore bättre att bara bestämma vilken skola man skulle ha, i stället för att hålla på med kartläggningar. Malm menar att kritiken och konflikten i sig, ”synliggör att det var en ny statlig politik som trädde fram, den empiriserade” (149).

Kapitel 4 som heter Förvaltningen utgör den sista fallstudien i avhandlingen. Fallstudien fokuserar på statsmaktens reform av sig själv och särskilt de kommittéer som tillsattes efter 1809 med uppdraget att reformera administrationen, skilja förvaltning från rätt, och se över författningarna som styrde riket. Eller – i teoretiska termer – göra förvaltningen läsbar. I kapitlet analyseras hur reformarbetet tog sig uttryck i olika empiriska inventeringar. Bland annat analyseras arbetet med att samla in uppgifter om alla ämbetsmännens löner, insamlingen och förenklingen av alla författningar som fanns på ekonomins område, samt undersökningen av hur vanligt det var att myndigheter både förvaltade och dömde i enskilda mål.

Malm skriver att dåtidens spöke inte var kommunismens utan medeltidens. Det var kvarvarande äldre drag i förvaltningen som skulle reformeras bort. Kommittéledamöterna utgick från att reformera den befintliga förvaltningen snarare än att förstöra och bygga nytt. Att samla in information om alla lagar som var i spel och beskriva den rådande administrativa strukturen blev därför centralt i arbetet. Såsom i fallen med reformeringen av språket och undervisningen, uppstod snart svårigheterna med att göra administrationen läsbar. Författningarna och förordningarna var utspridda på olika kollegier och samlade i olika volymer. Vissa var väldigt gamla och andra var rent av svårbegripliga. Därför behövde de samlas in från olika delar av statsapparaten och sedan renskrivas och nedtecknas för att man skulle kunna handskas med dem. Detta var, som Malm skriver, ett väldigt tidsödande arbete. Malm visar även i denna fallstudie hur projektet med att göra läsbart landade i invecklade och arbetsintensiva empiriska utredningar. Utredarna kände tidspress och själva infrastrukturen för att samla in uppgifter satte hinder för arbetet. Trots att allt detta insamlande och kartläggningsarbete gjorde förvaltningen överblickbar och styrbar var det lite utsiktslöst. Förvaltningen var ju i ständig rörelse så allt som gjordes läsbart, hur tidsödande det än var, hade ett ganska kort nyhetsvärde. Kommittén föreslog därför att särskilda institutioner skulle skapas för att ta fram data så att beslutsfattande vilade på rätt information. Statistiska centralbyrån är ett exempel på en institution som har sina rötter i förvaltningskommitténs problem och svårigheter.

Huvudresultaten av undersökningarna presenteras i avhandlingens sista kapitel, Avslut. En grundläggande slutsats, skriver Malm, är att empirisk politik inte bara gav underlag till beslutsfattandet, utan den empiriska politiken blev det dominerande ramverket för hur politiskt arbete skulle bedrivas. Kännetecknande för den empiriska politiken var att föreskriften fick stå tillbaka till förmån för beskrivningen. Idéburna program ansågs högravande, tidsbundna och radikala. Visionernas politik, det man ogillade, företrädde främst av de konservativa. Men det var inte en enkel uppgift att förvandla den gamla staten till den nya. Malm visar hur läsbarhetsprojekten – reformarbetet – påverkades av en rad praktiska och materiella villkor. Informationsinsamlingen var ofta så omfattande och komplex att den hindrade snarare än möjliggjorde reformer. Arbetet fastnade i beskrivningar i stället för att leda till konkreta förändringar. Kommittéarbetet betingades trots allt av saker som arbetskraftens styrka, tillgång på papper och varma lokaler att utföra allt i.

Ytterligare ett resultat är att kommittéernas arbete genererade mer arbete, fler institutioner och nya krav på dokumentation. Empiriska utredningar födde dessutom hela tiden behovet av nya insamlingar och kartläggningar. Allt detta, menar Malm, påverkade det statliga subjekt som skapades genom reformarbetet. Förutom den grundläggande slutsatsen om hur politiken empiriserades, ställer Malm sina resultat i kontrast till bilden av den tidiga 1800-talsstaten som på väg mot ett liberalt styre, präglad av rationalism och planenligt styre. Empiriseringen, menar Malm, pekar snarare mot ett statligt subjekt som är "långsamt, ängsligt och obeslutsamt" (213). Det är en stat som omsorgsfullt dokumenterar välkända problem utan att riktigt göra något åt dem.

Sammantaget är *Blind stat* en på många sätt nydanande, informationsrik och kreativ avhandling. Inte minst vill jag framhålla analyserna av arbetsprocesserna och hur aktörerna alltid led av tidsbrist. Vissa kritiska betraktelser ska dock läggas fram. En övergripande synpunkt är att det inte framgår helt tydligt hur författaren definierar och använder vissa centrala begrepp, vilket försvårar förståelsen av analysens grunder. Empirisering är ett av avhandlingens mest centrala begrepp och betyder "den förändring där empiriska uppgifter alltmer hamnade i centrum för politiska överväganden" (4). Men vad är en empirisk uppgift? Detta sägs det inte så mycket om. Om man till exempel utgår från att empiriska uppgifter är en typ av data som skapas genom att verkligheten studeras med hjälp av en särskild vetenskaplig metod – vad är det då som säger att empiriseringen av politiken skedde kring sekelskiftet 1800? Har inte statsmakten använt sig av sådana uppgifter tidigare i historien? Här hade jag önskat ett mer utvecklat resonemang kring empirisering och empiriska uppgifter i relation till förvaltningsapparatus förändring över tid.

Ytterligare ett exempel på begrepp som författaren gärna hade kunnat vrida och vända på litet mer är politikens materiella kultur. Jag är väldigt positivt inställd till Malms ambition att problematisera Scott och andra som följt i Foucaults fotspår. Malm vill utveckla forskningen om statens användning av kunskap i en ny och väldigt spännande riktning genom att utgå från att läsbarhetsprojektet gjordes i en viss politisk kultur som hade särskilda materiella villkor. Författaren gör även en väldigt bra positionering av studien i relation till den kulturella vändningens fokus på diskurs, språk och meningsskapande. Samtidigt hade jag önskat en mer utvecklad diskussion av begreppet politisk materiell kultur. Intuitivt förstår man att fokus på reformarbetenas praktiker, aktörer och miljöer är en operationalisering av begreppet. Intuitivt förstår man också att de tre frågorna om uppgiftinsamlandets hur, vem och varför relaterar till de tre kategorierna. Frågan jag ställer mig är dock varför politikens materiella kultur – preciserat i praktiker, miljöer, aktörer – inte inkluderar sådana grundläggande ting som reformarbetets ekonomiska förutsättningar. Vad hade Uppfostringskommittén för budget egentligen? Hur mycket resurser lade statsmakten på reformeringen av förvaltningen? Vidare undrar jag vad vi ska få veta om aktörerna bortom vilka dessa var. I analysen och i slutsatsen talas det om att vissa aktörer företrädde en mer konservativ visionär ståndpunkt gällande hur politik skulle bedrivas. Många var präster. Kanske hade aktörernas ämbetsmannaposition – vilka delar av statsapparaten kom de ifrån – kunnat analyseras mer systematiskt i fallstudierna? Med en tydligare och mer utvecklad precisering av begreppen som sätts i analytiskt arbete hade sådana frågetecken kunnat rätats ut.

Staten – ett av samhälls- och humanvetenskapernas mest omdiskuterade begrepp – hade gärna fått diskuterats lite mer på djupet. Jag vill här först lyfta fram att jag sympatiserar med Malms övergångsnarrativ. Statsmakten var, som han skriver, på väg bort från den skattemilitära funktionen till något annat, ännu inte bestämt. Samtidigt hade det varit intressant att få veta lite mer om hur Malm tänker kring staten som historisk formation. Författaren utgår från en definition av staten som innefattar alltifrån regeringen, riksdagen och utskotten till de olika förvaltningarna på länsnivå. Alltifrån Gustav III till landsortsprästen inkluderas i den breda definition som han skriver. Malm är väl medveten om att dessa delar befinner sig på olika hierarkiska nivåer inom ramen för det breda statsbegreppet. Samtidigt lyfter han att varje reformprojekt i studien också bidrar till skapandet av ett statligt subjekt. "Formerandet av ett statligt subjekt förstås som en kontinuerlig aktivitet där statens gränser, åtaganden och arbetssätt förhandlas och omförhandlas" (10–11). Med andra ord finns här en teoretisk betraktelse av staten både som ett ting i sig och som ett subjekt i ständig formering. Det gör att man som läsare ställer sig frågan om de olika institutionernas och myndigheternas relativa betydelse i formeringsprojektet.

Malm har ju trots allt valt ut reformprojekt – kommittéer och kommissioner – som befinner sig nära regeringsmakten. En vidare diskussion kring synen på statsapparaten olik delar och inflytande i sin historiska situation hade stärkt både valet av fall och gett oss en insyn i hur författaren tänker att staten fungerar.

En ytterligare punkt som kan diskuteras är ett av huvudresultaten och dess grad av generaliserbarhet. Malm skriver att "[p]olitiken företog generellt en färd från principernas till beskrivandets sfär, och därigenom förändrades spelreglerna i grunden. Snarare än en kombination eller samexistens tog de empiriska tillvägagångssätten över" (209). Den invändning jag har mot slutsatsen är huruvida en fallstudie av tre olika separata reformarbeten i kommittéform verkligen kan sägas underbygga detta resultat om politiken. En mer explicit diskussion av huvudresultatet i relation till befintlig litteratur hade gjort att jag blivit lite mer övertygad.

Trots mina smärre kritiska synpunkter vill jag framhålla att *Blind stat* har många förtjänster. Till styrkorna hör formuleringen av själva ämnet och den nya kunskapen om empiriseringen av reformpolitiken som presenteras. Efter att ha läst David Malms avhandling förstår man varför staten valde att inrätta både statistiska centralbyrån och svensk författningssamling. Man blir också varse om hur staten liksom stappande lyckats återskapa sig själv trots alla uppenbara misslyckanden och fallerande datainsamlingsprojekt. Till styrkorna hör också analyserna av hur reformarbetet präglades av en rad materiella och praktiska omständigheter. När de teoretiska begreppen sätts i arbete ger de ny kunskap om läsbarhetsprojektens många praktiska problem. Malm visar övertygande, på gedigen empirisk grund, hur de materiella omständigheterna påverkade både reformarbetets utförande och mål. Problemen med ljus, värme och tid för att utföra arbetet var högst reella hinder för arbetet med att göra totala inventeringar. Dessutom finns en ständigt närvarande källkritisk diskussion i fallstudierna som stärker resultatens trovärdighet.

Avslutningsvis vill jag framhålla att *Blind stat* utgör ett originellt och självständigt kunskapsbidrag till forskningsfältet om statens förändrade styrning och karaktär under övergångsperioden. Det är ytterst sällan man läser avhandlingar som har den typ av anspråk som David Malm har – att säga något nytt om staten kring sekelskiftet 1800. Det är också sällan avhandlingar lyckas utmana klassiska teorier som Scotts *Seeing like a state* eller problematisera idén om övergången mot en liberal styrningsrationalitet. Jag hoppas därför att *Blind stat* öppnar upp för en helt ny forskningsinriktning inom fältet politisk historia. Här finns, som David Malm visat, en hel mängd av intressanta analyser att göra av politikens praktiska och materiella villkor.

Anne Berg

Göteborgs universitet